

7. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
8. Про інформацію: Закон України в редакції Закону України від 13.01.2011 № 2938-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 313.
9. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 36. Ст. 164.
10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
11. Основи інтелектуальної власності. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. 578 с.

МОЖАЙКІНА О.С.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
приватного, комерційного
та цивільного права
(Київський національний
торговельно-економічний університет)

УДК 347.939.1

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФОРМ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У науковій статті досліджуються правові основи врегулювання спору за участю судді за Цивільним процесуальним кодексом України, а також основні принципи даної процедури. Проведено правовий аналіз спільних та закритих нарад, і визначено практичні аспекти їх проведення.

Ключові слова: *врегулювання спору за участю судді, спільні та закриті наради, принципи, медіація.*

В научной статье исследуются правовые основы урегулирования спора при участии судьи по Гражданскому процессуальному кодексу Украины, а также основные принципы данной процедуры. Проведен правовой анализ общих и закрытых совещаний, и определены практические аспекты их проведения.

Ключевые слова: *урегулирование спора при участии судьи, общие и закрытые совещания, принципы, медиация.*

The scientific article investigates the legal basis for settling a dispute with the participation of a judge under the Civil Procedural Code of Ukraine, as well as the basic principles of this procedure. A legal analysis of the joint and closed meetings was held and the practical aspects of their conduct were determined.

Key words: *joint and closed meetings, mediation, principles, settlement of dispute with participation of judge.*

Вступ. 15 грудня 2017 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який перед-

бачає запровадження нового для українського цивільного процесуального законодавства правового інституту – процедури врегулювання спору за участю судді. Зазначений правовий інститут за своїми зовнішніми ознаками нагадує медіаційну процедуру в межах судового процесу, оскільки передбачає мирне договірне врегулювання спору. Дослідженням альтернативних способів врегулювання спору, зокрема і медіації, у вітчизняній правовій науці приділяється багато уваги, можна виділити праці таких науковців, як: Г. Єрмоєнко, Н. Мазаракі, М. Поліщук, Ю. Притика, Л. Романадзе, С. Фурса та ін. Однак варто зауважити, що врегулювання спору за участю судді на даний час ще не висвітлювалося в наукових дослідженнях вітчизняних учених.

Постановка завдання. Метою статті є проведення правового аналізу форм врегулювання спору за участю судді в цивільному процесі та визначення проблемних питань, які можуть виникнути в практичній діяльності.

Результати дослідження. Пошуки альтернативних способів врегулювання конфліктів (спорів), які б зробили можливим урахування інтересів обох сторін, актуальні для українського суспільства, науки і законодавства. Одним із таких способів є врегулювання спору за участю судді, яке визначено в цивільному процесуальному законодавстві.

Передусім варто звернути увагу на те, що, виходячи з положень гл. 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), можна виокремити основні принципи проведення врегулювання спору за участю судді, а саме:

– конфіденційність. Ч. 7 ст. 203 ЦПК України визначає, що інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами [1]. Загалом, конфіденційність розуміється як нерозголошення певної інформації без згоди тієї особи, яка дану інформацію повідомила. Однак вважаємо, що межі конфіденційності повинна визначати кожна сторона спору самостійно й узгоджувати ці межі з іншою стороною;

– добровільність. Ч. 1 ст. 201 ЦПК України передбачено, що врегулювання спору за участі судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті [1]. Тобто суддя не вправі змушувати сторони спору брати участь у зазначеній процедурі. В одному зі своїх досліджень нами було визначено два види добровільності – зовнішня і внутрішня. Зовнішня добровільність виявляється в тому, що сторона/сторони конфлікту добровільно погодилися взяти участь у медіації, однак відсутнє внутрішнє бажання вирішити відповідний конфлікт. Внутрішня ж добровільність є позитивною, оскільки передбачає, що сторони конфлікту не лише погодилися на участь у медіації, а й дійсно бажають вирішити проблемну ситуацію [2, с. 56];

– нейтральність судді. Суддя, який проводить процедуру врегулювання спору, не вправі надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, а також оцінювати докази в справі (ч. 6 ст. 203 ЦПК України). Із зазначеної норми випливає, що суддя організовує даний процес і водночас не втручається в спір;

– рівність сторін спору. Даний принцип у процедурі врегулювання спору за участю судді означає надання сторонам спору однакових можливостей висловлювати свої пропозиції щодо шляхів вирішення спору, визначати перебіг проведення процедури, оцінювати запропоновані варіанти вирішення спору, а також зміст мирової угоди. Крім того, даний принцип передбачає надання сторонам однакових можливостей у проведенні закритих нарад, які передбачені ст. 203 ЦПК України. Принцип рівності також регламентований Бангалорськими принципами поведінки суддів, в яких зазначено, що забезпечення рівного ставлення до всіх сторін судового засідання має першочергове значення для належного виконання суддею своїх обов'язків. Під час виконання своїх судових обов'язків суддя не повинен словами чи поведінкою демонструвати прихильність чи упередженість до будь-якої особи чи групи осіб, керуючись причинами, що не стосуються справи [3];

– власна відповідальність сторін спору. Досягнення згоди щодо можливих варіантів вирішення спору відбувається між самими сторонами. Суддя, який проводить процедуру

врегулювання спору, не ухвалює такі рішення самостійно, що відрізняє дану процедуру від розгляду справи по суті за цивільним процесуальним законодавством. Зокрема, у ч. 4 ст. 203 ЦПК зазначено, що суддя пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору [1];

– поінформованість сторін спору. Даний принцип звітлений в ч. ч. 4, 5 ст. 203 ЦПК України і полягає в тому, що сторони поінформовані про підстави і предмет спору, підстави заперечень, а також про судову практику в аналогічних справах.

Дотримання зазначених вище принципів сприяє створенню доброзичливої атмосфери, зняттю емоційної напруги, що в комплексі може допомогти сторонам спору порозумітися та знайти мирні шляхи врегулювання спору. Дотримання принципів дасть можливість судді провести процедуру врегулювання спору ефективно.

На офіційному сайті Одеського окружного адміністративного суду зазначено, що із травня 2013 р. в ньому запроваджено процедуру досудового врегулювання спору шляхом проведення переговорів за допомогою судді. Основними пріоритетами зазначеної процедури є: альтернативність самостійного вирішення спорів сторонами за допомогою судді; добровільність; конфіденційність процедури; незалежність та неупередженість судді; гнучкість процедури; кінцевий результат – задоволення сторін ухваленим рішенням; економія часу і, нарешті, безкоштовність процедури.

Нормами ЦПК України (ч. 3 ст. 203) передбачено дві форми проведення врегулювання спору за участю судді – спільні та закриті наради. Оскільки чинне законодавство не надає чіткої регламентації та правил проведення зазначених нарад, вважаємо за необхідне провести їх детальний правовий аналіз.

Насамперед звертаємо увагу на саме поняття «спільні наради». Відповідно до «Академічного тлумачного словника української мови», поняття «спільно» означає разом, гуртом, спільними силами [4]. Отже, стає зрозумілим, що в сенсі врегулювання спору за участю судді спільні наради мають проводитися в присутності судді й усіх сторін спору. Наголошуємо на тому, що проведення нарад з врегулювання спору за участю судді незалежно від обраної форми має відповідати принципу конфіденційності. Тобто інформація, яка стане відомою учасникам спору, не підлягає розголошенню іншим особам. Отже, можна зробити висновок, що спільні наради повинні мати закритий характер.

Крім того, ч. 1 ст. 203 ЦПК України також передбачає і участь представників сторін спору. Однак варто звернути увагу на те, що для ухвалення відповідних рішень щодо врегулювання спору за участю судді особи, які беруть участь у справі, мають бути наділені відповідними повноваженнями. Зазвичай представники сторін не наділені правом щодо визначення можливих шляхів мирного врегулювання спору, не можуть ухвалювати рішення погоджуватися чи не погоджуватися на певні пропозиції іншої сторони. Тому вважаємо, що участь представників сторін у спільних нарадах є необов'язковою.

Нормами цивільного процесуального законодавства визначено, що врегулювання спору за участю судді проводиться до розгляду справи по суті. Тобто під час підготовчого засідання може бути вирішено питання щодо згоди сторін взяти участь у даній процедурі. Якщо сторони погодяться врегулювати спір за участю судді, останній виносить відповідну ухвалу. Цивільний процесуальний кодекс України не містить жодних застережень щодо змісту такої ухвали. Отже, виникають запитання щодо того, чи потрібно в даній ухвалі визначити дату і час проведення нарад, чи потрібно викликати сторони спору на нараду, чи потрібно визначити форми проведення врегулювання спору за участю судді, чи обов'язково першою нарадою має бути спільна тощо. Звертаючись до судової практики, яка склалася з 15 грудня 2017 р., можна помітити різні за змістом ухвали. Так, наприклад, у резолютивній частині ухвали Олександрівського районного суду Донецької області від 18 грудня 2017 р. у справі № 240/943/17 зазначено: «Призначити проведення процедури врегулювання спору у справі за позовом Особа_3 до ПП «Лактус» про визнання договору оренди землі недійсним, за участю судді А.І. Шикаренко, протягом тридцяти днів зі дня постановлення ухвали. Призначити проведення спільної наради із позивачем – Особа_3 або її представником та представником

відповідача ПП «Лактус» на 11 січня 2018 р. о 13 годині 00 хвилин. Спільна (закрита) нарада проходить у приміщенні Олександрівського районного суду Донецької області, за адресою: смт. Олександрівка, вул. Шкільна, 1. Запропонувати сторонам підготувати для спільної (закритої) наради пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору» [5]. Зі змісту ухвали видно, що суд визначив дату, час і місце проведення наради із врегулювання спору за участю судді, а також визначив форму такої наради – спільна (закрита). Також можна зробити висновок, що суд не розмежував форми проведення врегулювання спору за участю судді відповідно до норм ЦПК України.

Розглядаючи другу форму процедури врегулювання спору за участю судді, варто звернутися до тлумачення слова «закритий», яке, за «Академічним тлумачним словником української мови», означає щось невидиме, приховане; призначене або доступне для певного, обмеженого кола людей. Отже, можна зробити висновок, що наради, які проводяться в межах врегулювання спору за участю судді, мають закритий характер незалежно від того, чи обидві сторони спору беруть у них участь. Досліджуючи сутність та зміст принципу конфіденційності в медіації, А.В. Біцай зазначає, що на зовнішньому рівні зміст принципу полягає в тому, що медіація проводиться «за закритими дверима», тобто не допускається присутність публіки, співробітників організації, що забезпечують проведення примирних процедур, а також засобів масової інформації [6, с. 248]. Водночас цікавою є думка Н.М. Грень, яка, визначаючи принцип конфіденційності, вказує на приватність медіації та протиставляє її відкритості судового розгляду. Зокрема автор стверджує, що принцип конфіденційності медіації забезпечує можливість приватного вирішення конфлікту, без зайвого розголосу подробиць сімейного життя чи ділових відносин. Під час процесу медіації присутні сторони, можливо, їх представники та медіатор, у такий спосіб забезпечують щирість сторін [7, с. 119].

Звертаємо увагу на те, що ч. 1 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» регламентує відкритість судового процесу, що є протилежним поняттю «закритий» судовий розгляд (закрита нарада із врегулювання спору за участю судді). У статті зазначено, що судові рішення, судові засідання й інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи [8].

Отже, стає зрозумілим, що закриті зустрічі (наради) є однією з ознак конфіденційності, а тому визначення її як форми врегулювання спору за участю судді в цивільному процесуальному законодавстві є неправильним і таким, що суперечить іншим нормативно-правовим актам.

З вищезазначеного випливає, що законодавець, визначаючи форми врегулювання спору за участю судді, використав поняття, які не виключають одне одного. Тобто спільні наради є водночас закритими, оскільки в них беруть участь лише сторони спору та суддя, не здійснюється фіксування процедури й інформація, яку надають сторони, має конфіденційний (закритий) характер. З таким твердженням погоджується Н.М. Грень, яка, характеризуючи перемовний етап присудової медіації, стверджує, що медіація може проводитися в будь-якому місці за рішенням сторін. При суді може бути обладнане приміщення для проведення медіації, проводити її можна в залі судових засідань чи в кабінеті судді. На думку автора, водночас забезпечується проведення спільних, індивідуальних переговорів, рівні умови для сторін [7, с. 133].

Правовий аналіз форм врегулювання спору за участю судді дозволяє порівняти їх із формами проведення медіації. Медіаційна процедура передбачає проведення спільних та індивідуальних (сепаратних) зустрічей. Структура (етапи, фази) проведення зазначених зустрічей (нарад, сесій) є однаковою. Однак варто звернути увагу на те, що індивідуальні (сепаратні) зустрічі проводяться в разі, якщо: наявна висока ескалація конфлікту; сторони конфлікту емоційно не готові до ведення переговорів за спільним столом; медіатору необхідно поставити сторони такі запитання, на які вона не може дати відповіді в присутності ін-

шої сторони; сторона має бажання обговорити можливі варіанти вирішення конфлікту лише з медіатором; необхідно надати можливість стороні конфлікту розглянути альтернативи та наслідки, у разі, якщо конфлікт не буде врегульовано в процесі медіації тощо. Індивідуальні (сепаратні) зустрічі мають конфіденційний характер щодо іншої сторони спору. Після проведення індивідуальної зустрічі з однієї стороною спору медіатор повинен з'ясувати, що саме з визначеного на ній можна передати іншій стороні.

Висновки. Викладене вище дає підстави стверджувати, що є необхідність внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо визначення форм врегулювання спору за участю судді. Визначення закритої наради як форми врегулювання спору за участю судді є ознакою конфіденційності даної процедури, а тому потребує заміни на індивідуальні наради.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Можайкіна О.С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 5. С. 55 – 58.
3. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. № 2006/23. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j67.
4. Словник української мови: в 11 т. К.: Наукова думка, 1970. 1980.
5. Ухвала Олександрівського районного суду Донецької області від 18 грудня 2017 р. у справі № 240/943/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71079079>.
6. Біцай А.В. Дотримання конфіденційності посередництва адвокатом-медіатором в Україні. Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 248 – 251.
7. Грень Н.М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2016. 250 с.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 оипня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

